

Izber HOTI

LUFTA E DRENICËS DHE SHABAN POLLUZHA NË RRJEDHAT POLITIKE E USHTARAKE

Vështirësitë dhe çështjet teorike

E vërteta e kamufluar dhe e propaganduar rrejshëm për rrethanat, qëndrimet, orientimet dhe zhvillimet në ish-Jugosllavi filluan të përhapeshin që nga Plenumi i Splitit të Komitetit Qendror të Parisë Komuniste, të mbajtur në Split më 1935, që deri atëherë ishte e vetmja parti që në njëfarë mënyre përpiquej të angazhohej për një lloj drejtësie sociale dhe kombëtare. Pas këtij plenumi Partia Komuniste e Jugosllavisë u përcaktua në dëm të popujve dhe etnikumeve, madje edhe sllave, për ruajtjen artificiale të kësaj kreatore artificiale dhe të hegjemonisë. Ky përcaktim do të mbetet në fuqi në Jugosllavi gjatë gjithë kohës së Luftës së Dytë Botërore dhe pas saj deri në shpartallimin e këtij shteti. Thënë ndryshe, ruajtja e Jugosllavisë dhe shpartallimi i saj në të vërtetë ishte çlirimi i disa etnikumeve, kombeve dhe popujve apo robërimi i mëtejshëm i tyre. Në këtë mënyrë filloi, dashur dhe padashur, ndarja e shapit prej sheqerit dhe këto orientime, qëndrime dhe përcaktime u pasuan edhe nga organizimet e forcave të ndryshme politike dhe ushtarake. Si pasojë do të paraqiten e riparaqiten çetnikët, lotiqasit, ballistët dhe

shumë forca të tjera nacionaliste me orientime e qëndrime të drejta dhe të padrejta, por që si veçori kishin angazhimin për interesat e tyre nacionaliste shumica prej tyre në dëm të të tjerëve.¹ Në këto rrethana dhe rrjedha, siç dihet, ende mbijetonte orientimi ideologjik komunist, i cili mbështetej dhe ushqejej kryekëput kinse në luftën kundër nazifashizmit, duke iu bashkëngjitur kështu bllokut antifashist botëror, që ishte një postulat i fortë dhe kundërvënja ndaj tij nuk ishte e lehtë, ani pse çdo ditë e më shumë shihej se kjo ideologji anonte kah interesat nacionaliste dhe hegjemoniste.² Nga këto veçori do të shoqërohen edhe rrethanat e fillimit të Luftës së Dytë Botërore në Kosovë dhe në viset shqiptare të Jugosllavisë së kohës.

Ndikim të madh në këto rrethana në Kosovë do të ketë edhe qëndrimi i *Shqipërisë Londineze*, por edhe përcaktimi dhe ndikimi i komunistëve shqiptarë me besimin e sinqeritetin e tepruar në internacionalizmin, madje edhe deri në nënshtrim. (Mos të harrojmë se gjatë tërë kësaj lufte komunistët e Shqipërisë lidheshin me qendrën evropiane të komunistëve, Kominternën, derisa ajo ekzistonte, nëpërmjet komunistëve jugosllavë, por kjo lidhje komuniste shqiptaro-jugosllave vazhdoi edhe pas shuarjes de fakto të saj). Po në këtë kohë dhe po në këtë vorbull ngjarjesh do të sendërtohet një pjesë e dëshirës së kahershme shqiptare për bashkimin kombëtar, natyrisht në kuadër të Liktorit italian dhe kryqit të thyer (svastikës) gjerman.³

Lufta për territore dhe pushtet në mes sllavëve të jugut fqinj dhe shqiptarëve në prag, gjatë dhe pas Luftës së Dytë Botërore ishte e pandërprerë, por me intensitet të ndryshëm, siç ndodhte edhe me përpjekjet për ndikim në masa, veçanërisht të ideologjisë komuniste dhe orientimeve kombëtare. Në Kosovë dhe në viset e tjera shqiptare

¹ Janko Pleterski, *Komunistička partija Jugoslavije i nacionalno pitanje 1919-1941*, Beograd, 1971.

² Izber Hoti, *Qëndrimet, orientimet dhe veprimet e Shaban Polluzhës*, Dardania sacra nr. 1, 1999.

³ Jacomoni, Francesco, *Politika e Italisë në Shqipëri*, Tiranë: 55, 2005, f. 170; Xhelal Gjeçovi, *Kleri mysliman dhe çështja kombëtare në vitet e Luftës së Dytë Botërore*, www.orientalizmi.shqiptar.

të pushtuara nga fqinjët kështu do të ndodhë deri në fund të vitit 1944 dhe fillim të vitit 1945. Takimet, mbledhjet dhe marrëveshjet e llojllojshme mbanin vulën e këtyre veçorive pothuajse të gjitha forcat, ndërsa është për t'u shquar Konferenca e Bujanit (31. XII. 1943-1 dhe 2 I. 1944), e cila u përpoq të bëjë diçka dhe të zhdaraviste këto orientime e qëndrime, por Komiteti Qendror i Partisë Komuniste të Jugosllavisë do t'i kundërvihet rreptë me letrën e tij dërguar Komitetit Krahinor të Partisë Komuniste për Kosovë e Dukagjin (Metohi) më 28. III. 1944.⁴ Nga kjo kohë u sheshuan dhe u thelluan edhe më shumë dallimet e komunistëve shqiptarë dhe fqinjëve të tyre sllavë për të ardhmen e këtyre anëve dhe atyre që jetonin këtu. Po kështu, në mënyrë të heshtur, jo rrallë dhe haptazi, dolën dallimet edhe në mesin e vetë komunistëve e veprimtarëve politikë e ushtarakë shqiptarë sa përfunduan në gasjet dhe veprimet e ndryshme ndaj politikës dhe rrjedhave të Luftës.⁵

Sa më shumë që afrohej përfundimi i Luftës së Dytë Botërore aq më shumë zhvisheshin synimet e komunistëve jugosllavë, të cilët deri atëherë propagandonin çlirimin nacional, ndërsa në këtë kohë çdo kush që përhapte këtë qëndrim shpallej nationalist dhe antijugosllav, ndërsa për të tillët nuk mungonte as plumbi. Komunistët e Shqipërisë vazhdonin avazin e vjetër dhe nuk besonin në ndryshimin rrënjësor të aleatëve ideologjikë në përmasa të gllabërimit edhe vetë Shqipërisë në Federatën Ballkanike, ku mbizotëruese do të ishte Jugosllavia apo edhe të ashtuquajturës republikë të shtatë në kuadër të federatës së shteteve të sllavëve të jugut. S'do mend, në këtë frymë me ndikim të madh ishte edhe amnistia e çetnikëve, në të cilën shovinistët serbë në vend të

⁴ Izber Hoti, *Nuk janë përherë fajtorë rrethanat ndërkombëtare* (Kumtesë e aktualizuar politikisht e studimit shkencor *Administrimi Ushtarak akt i dhunës së armatosur kundër mëvetësisë dhe të pavarësisë së Kosovës*) lexuar Kumtesë e lexuar në Tiranë me rastin e 50-vjetorit të Konferencës së Bujanit në ndërtesën e Muzeut Kombëtar, 1993.

⁵ Sabile Keçmezi-Basha, *Organizatrat dhe grupet ilegale në Kosovë 1981-1989 (sipas aktgjykimeve të gjykatave ish-jugosllave)*, Prishtinë 2003, f. 19.

kokardës vunë yllin pesëcepësh dhe bënë kërdi mbi popullsinë e pafajshme shqiptare.⁶

Në rrethanat e krijuara në fund të vitit 1944 dhe në fillim të vitit 1945 ishte plotësisht i natyrshëm ndryshimi dhe thellimi i orientimit, qëndrimit dhe përcaktimit të shqiptarëve të Kosovës dhe të viseve të tjera shqiptare të pushtuara sa edhe individët dhe forcat e tjera të organizuara (p. sh. ato të Shaban Polluzhës) të deridjeshme antifashiste e madje edhe komuniste të braktisnin orientimet dhe qëndrimet e kaluara e të kalonin dhe përkrahnin e pastaj edhe të vepronin nga pozitrat nacionaliste e mbrojtëse kundër të të ashtuquajturit çlirim që në të vërtetë ishte ripushtim i Kosovës dhe i viseve të tjera shqiptare. Për orientimet e mëparshme nacionaliste as që ka nevojë të thuhet. Qëndrimi i tyre dëshmohej gjithnjë e më shumë. Këtë qëndrim e forconin edhe sjelljet e “çlirimtarëve jugosllavë” si dhe shumë përkrahësve të tyre shqiptarë, ani pse tashmë ishte vërtetuar e kishte marrë dhenë degradimi i Komitetit Krahinor dhe Shtabit Kryesor të Kosovës dhe Dukagjinit (Metohisë), si dhe të çdo çështjeje që edhe tërthorazi shpinte në barazimin e shqiptarëve me jugosllavët.⁷

Në përcaktimin nacionalist dhe mbrojtës nga depërtimi i sllavëve të jugut partizan apo çetnik në Kosovë dhe viset e tjera shqiptare ndikuan, po kështu, krimet partizane-çetnike, përfshirë këtu edhe Masakrën e Tivarit, kërcënimet që i bëheshin drejtpërdrejt apo tërthorazi shqiptarëve etj. Si pasojë në Nacional Demokratikun e riformuar dhe riorganizuar do të gjenden së bashku edhe nazifashisti e komunisti i deridjeshëm që shpresonte se Lëvizja Nacionalçlirimtare do t’ua plotësonte ëndrrat e kahershme sociale dhe kombëtare. Të kësaj natyre dhe këtë mbështetje e kishin edhe forcat politike e ushtarake kombëtare të lidhura pas personaliteteve të shquara të kohës. Këta njerëz dhe këto forca nuk ngurrenin që të

⁶ Hakif Bajrami, *Dokumenti NOB-a i Socijalističke revolucije, borbe na Kosovu januar - februar 1945.* god.; Vjetar i Arkivit të Kosovës XI-XII, Prishtinë, 1978, f. 259.

⁷ Josip Broz Tito, *Vepra*, XII, Rilindja, Prishtinë, 1984, f. 86 e tutje

sakrifikonin edhe jetën për kauzën e tyre, ndërsa kur nuk gjetën zgjidhje tjetër ta lënë Kosovën nën pushtimin sllavo-komunist dhe merrnin botën në sy me shpresë se në një të ardhshme do të bëheshin ndryshime të rrjedhave politike ndërkombëtare ashtu siç dëshironin dhe ëndërronin.⁸

Jeta dhe veprimtaria e Shaban Polluzhës

Të dhëna të pakta për jetën

Mbështetur në të dhënat e deritashme historiografike e publicistike (kryesisht kujtime), Shaban Polluzha u lind më 1871 (sipas disave më 1873) në Polluzhë të Drenicës.⁹ Fëmijërinë dhe rininë e kaloi duke ndihmuar prindërit në punët e bujqësisë dhe të blegtorisë. Shabani ishte i biri i Mustafë Rexhep Kastratit dhe kishte vetëm një vëlla (Dervishin), por ai vdes në moshë të re. Familja e Mustafë Rexhep Kastratit kishte një pasuri mesatare,¹⁰ që i ndihmoi atij që qysh në rini, anipse i paarsimuar, të merrej edhe me politikë dhe me vëzhgimin e njohjen e rrjedhave shoqërore. Ky interesim ndikoi që banorët e Polluzhës dhe të rrethit në kohën e pushtimit bullgar të vendosin që Shaban Polluzhën ta zgjedhin përfaqësues të tyre, përkatësisht polic bashkie (çaušh). Pasi në Vërbofc vret Jeft Bullgarin, të njohur si zullumqar, Shabani me familje (në këtë kohë kishte tre fëmijë) burgoset dhe dërgohet në Prishtinë. Mirëpo, pushtimi bullgar nuk zgjati shumë dhe Kosova u ballafaqua me ripushtimin serb, të cilit Shaban Polluzha iu kundërvu pa u hamendur, prandaj ai burgoset sërish në Skenderaj dhe në Mitrovicë,

⁸ Si shënim 5.

⁹ Sipas Islam Dobrës Shaban Polluzha u lind më 1873 (*Lufta e Drenicës 1941-1945*, Prishtinë, 1995, f. 112), ndërsa sipas Muhamet Mjekut ai u lind më 1871 (*Lufta e Drenicës dhe Shaban Polluzha*, Prishtinë, 1991, f. 117).

¹⁰ Edhe rreth bazës ekonomike nuk pajtohen dr. Islam Dobra dhe Muhamet Mjeku. Sipas të parit, vepra e përmendur f. 112, familja e Shaban Polluzhës ishte mesatarisht e pasur, ndërsa sipas të dytit, vepra e përmendur faqe 114, familja e Shabanit ishte e varfër.

por nuk vonoi shumë dhe u lirua, ndërsa nga populli u zgjodh kryetar komune, por kreu edhe detyra të tjera me përgjegjësi politike. Këto detyra dhe përgjegjësi nuk e penguan Shabanin që të mbante lidhje me Azem Bejtën dhe me patriotët e tjerë të kohës.¹¹

Shaban Polluzha u burgos edhe nga ana e pushtuesve italianë dhe si kundëritalian një kohë kaloi në burgun famëkeq të Kullës së Sheremetit. As ky burgim dhe as kjo ndjekje e pushtuesve italianë nuk ndërprejnë veprimtarinë patriotike të Shaban Polluzhës. Ai ishte njëri ndër organizatorët e ruajtjes së kufirit në Rozhajë, por edhe i mobilizimit të shqiptarëve në ndihmë të popullit të rrezikuar në Sanxhak dhe Peshter. Po në këtë kohë me sukses kreu edhe besimin që iu dha si anëtar i *Islihatit të Drenicës*.¹² Pra, Shaban Polluzha ishte njëri ndër ata patriotë që nuk mund të qëndronte duarkryq përderisa *vëllezërit* në Sanxhak e Peshter dhe në vise të tjera digjeshin dhe masakroheshin nga hordhitë çetnike dhe partizane.

Ndikimi i rrethanave

Kryerja e këtyre detyrave ndikoi shumë në përcaktimin e Shaban Polluzhës për rrjedhat shoqëro-politike. Si përgjegjës i këtyre detyrave Shabani njohu për së afërmi padrejtësitë e Mbretërisë së Jugosllavisë që i bëheshin shqiptarëve dhe ai u bind se kundër këtij pushtuesi dhe kundër masave të cilat i ndërmernte ai duhej angazhuar deri në fund. Duke parë se për arritjen e qëllimeve të tyre ata nuk zgjidhnin as mjete as forma, ndërsa preferonin shfrytëzimin e armëve, Shaban Polluzha u bind se atyre duhet kundërvënë vetëm me armë. Shaban Polluzha me kohë do të bindet se arma ishte dhe mbeti i vetmi mjet i çlirimit kombëtar e social, mu ashtu si ishte edukuar nga të të parët e tij. Këtu gjenden edhe arsytet pse ai në fillim u bë përkrahës i Lëvizjes Nacionalçlirimtare, ndërsa më vonë edhe

¹¹ Muhamet Mjeku, *Lufta e Drenicës dhe Shaban Polluzha*, Prishtinë, 1991, f. 114; Lefter Nasi, *Ripushtimi i Kosovës (shtator 1944-korrik 1935)*, Tiranë, 1994, f. 152.

¹² Islam Dobra, *Lufta e Drenicës 1941-1945*, Prishtinë, 1995, f. 112.

bashkëpunoi me të.¹³ Natyrisht, në përcaktimin e tij për luftën e armatosur ndikuan edhe rrethanat e tjera të kohës, siç ndikuan edhe te bartësit e Luftës Nacionalçlirimtare në Kosovë, në Jugosllavi dhe në Shqipëri, të cilët Shaban Polluzhës, si autoritet, ia besuan organizimin dhe formimin e njësitit të armatosur të quajtur *Brigada e Drenicës*, komandant i së cilës u zgjodh dhe e cila u planifikua t'i bashkëngjitej Brigadës VII të Ushtrisë Nacionalçlirimtare e të Aradheve Partizane (UNÇ e AP) për Kosovë e Metohi.¹⁴ Për këtë

¹³ Për kundërnazifashizmin e Shaban Polluzhës dhe bashkëpunimin e tij me Lëvizjen Nacionalçlirimtare në Kosovë dhe në Shqipëri, për atë në Jugosllavi as që mund të flitet, ka mendime të ndryshme. Nga të arriturat historiografike, por edhe nga të dhënat arkivale të fushës së Lëvizjes Nacionalçlirimtare të Kosovës dhe të asaj të Jugosllavisë, orientimi dhe përcaktimi i Shaban Polluzhës mbetet pezull dhe kryesisht në mes të ithtarit, bashkëpunëtorit dhe të pjesëtarit të LNÇ-së. Mbështetur në arritjet historiografike, por edhe në dokumentet e kohës, kujtoj se Shaban Polluzha ishte vetëm një ithtar i luftës së armatosur kundërnazifashiste. (Më gjerësisht shiko: Muhamet Shatri, *Kosova gjatë Luftës së Dytë Botërore*, Prishtinë, 1997, f. 252 /mbrohen tezën e bashkëpunimit/; Nexhmedin Spahiu *Ekulibret shqiptare*, Marin Barleti, Tiranë (pa vit botimi) f. 296 /mbrohen tezën se Shaban Polluzha ishte partizan i rebeluar/; Muhamet Pirraku, *Historiani ka për detyrë të paraqet e jo të krijojë histori*, Fjala Jonë, shtator 1994 /sipas tij Shabani ishte me orientime kundërnazifashiste, i ndikuar nga mësuesit e ardhur nga Shqipëria të cilët propagandonin bashkimin kombëtar/; Lefter Nasi, *Ripushtimi i Kosovës (shtator 1944-korrik 1945)*, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë 1994, f. 236 /mendon se Shabani ishte i lidhur dhe ndihmoi lëvizjen antifashiste çlirimtare, mirëpo konteston formimin Brigadës së Shaban Polluzhës me leje të SHO-së të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi/; Spasoje Djaković, *Sukobi na Kosovu*, Narodna knjiga, Beograd, 1984, f. 250 /mbrohen tezën se Shaban Polluzha nuk ishte fare kundërnazifashist, por bëri mobilizimin krye më vete e SHO i UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi u vu para një akti të kryer, prandaj u detyrua ta pranonte me kusht që të mobilizuarit t'i bashkëngjiteshin njësiteve partizane/; Sinan Hasani *Kosova, të vërtetat dhe mashtrimet*, Prishtinë, 1986, 135-136 /sipas tij Shaban Polluzha ishte "bashkëpunëtor i fshehtë i okupatorit në këtë anë dhe sapo u bind për drejtëshmërinë e politikës së pushtetit të ri popullor dhe u nis me një batalion në drejtim të Frontit të Sremit, para se të largohej nga Kosova u pendua"/.

¹⁴ Muhamet Shatri, *Kosova gjatë Luftës së Dytë Botërore*, Prishtinë 1997, f. 252; Muhamet Pirraku, *Ripushtimi i Kosovës 1945*, Prishtinë, 1992, f. 62. Sipas këtij shkencëtari, Shaban Polluzha ishte komandant i Brigadës së Drenicës vetëm

arsye marrëdhëniet në mes tyre ishin përherë të tendosura, madje mund të thuhet edhe armiqësore. Që ishte kështu shihet edhe nga rrjedha e bisedimeve të Shaban Polluzhës dhe të përfaqësuesve të Lëvizjes Nacionalçlirimtare (LNÇ) në Skenderaj në fund të vitit 1944 dhe në fillim të vitit 1945, kur ai në një mosmarrëveshje rreth veprimeve çnjerëzore të njësiteve të Ushtrisë Nacionalçlirimtare të Jugosllavisë (UNÇJ-së) me Vllado Kërstiqin nuk u përmbajt dhe deshi madje atë edhe ta vras. Mirëpo, edhe Vllado Kërstiqi informoi për këtë mosmarrëveshje autoritetet në Mitrovicë dhe ata organizuan atentat kundër Shaban Polluzhës, por ky atentat nuk u krye me sukses, e Shaban Polluzha shpëtoi.¹⁵

Nuk vonoi shumë dhe sërish më 22. XII. 1945 në Skenderaj, Shaban Polluzha pati edhe një mosmarrëveshje të ndjeshme edhe me kreun e SHO-së të UNÇ-së dhe AP-së për Kosovë dhe Metohi dhe me përgjegjësit e Komitetit Krahinor të Partisë Komuniste të Jugosllavisë (KK të PKJ-së) për Kosovë dhe Metohi, Miladin Popoviqin, Fadil Hoxhën, Kërsto Filipoviqin dhe Ali Shukrinë.¹⁶ Si njeri që nuk respektonte gjysmat dhe i shtytur nga krimet që bënin njësitet e UNÇJ-së më parë në Sanxhak e Peshter e më vonë edhe në Kosovë, Shaban Polluzha ia tërhoqi vërejtjen rreptë këtyre udhëheqësve dhe bartësve të LNÇ-së për këto veprime sa ata u detyruan të mbroheshin duke premtuar se kështu më nuk do të ndodhte dhe se për zgjidhjen e këtyre çështjeve shqiptarët duhej të kishin pak më shumë “durim”. Mirëpo, premtimet mbetën vetëm premtime, ndërsa krimet e UNÇ-së ndaj shqiptarëve vazhdonin. Për këtë arsye Shaban Polluzha në ditët e përgatitjes për nisje në Srem, pasi u zbulua në Skenderaj një varrezë masive e shqiptarëve,

nominalisht, “sepse njësia e revoltuar nuk ishte aq monolite dhe me grupet e revoltuara udhëhiqnin shumë krerë popullorë, pa ndonjë komandë shumë rigorozë të përbashkët. Madje, *e vetmja platformë luftarake që i bashkonte këta krerë dhe masat e revoltuara ishte: ‘Dy duar për një krye dhe koka për nderin e varreve tona’*”(po aty.).

¹⁵ Muhamet Mjeku, *Lufta e Drenicës dhe Shaban Polluzha*, Dielli, Prishtinë, 1991, f. 21.

¹⁶ Muhamet Shatri, *Kosova gjatë Luftës së Dytë Botërore*, Prishtinë 1997, f. 253.

urdhëroi që të liroheshin të gjithë të burgosurit nga ana e UNÇ-së në këtë qytezë. Të paaftë që t'i kundërviheshin këtij urdhri udhëheqësit dhe bartësit e LNÇ-së e zbatuan këtë kërkesë të tij ¹⁷, mirëpo krimet dhe torturat kundër popullit shqiptar nuk u ndalën se nuk u ndalën.

Thellimi i mosmarrëveshjeve dhe riorientimi

Shaban Polluzha me brigadën e tij, për shkak të rrethanave mbizotëruese, u detyrua t'i besojë premtimeve të udhëheqësve të LNÇ-së në Kosovë dhe vendosën të niseshin në veri. Mirëpo, krimet e Nacionalçlirimtares nuk pushuan dhe për to Shabani me shokë njoftojë pothuajse gjatë tërë rrugës për në Podujevë, ndërsa aty u mbush kupa. Veç kësaj, në rrugë e sipër njësitet e UNÇJ-së i bënë shantazhe dhe e rrethuan këtë brigadë, ndërsa në Podujevë filloi edhe trysnia më e madhe kundër saj, gjithherë duke zbatuar planin e saj të kahershëm të nxitjes së një kryengritjeje e cila pastaj do të bënte të mundshëm pastrimin etnik të Kosovës dhe luftën e suksesshme kundër çdo kundërvënijeje shqiptare. Këto plane i dinin forcat nacionaliste, të cilat nuk mund të pranonin ripushtimin serb të Kosovës. Ato, të shoqëruara nga kundërshtarët e kahershëm të LNÇ-së në Shqipëri dhe në Jugosllavi, qysh nga dhjetori i vitit 1944 u lidhën me forcat patriotike me synim të organizimit të një rezistence të ndjeshme. Pothuajse në të gjitha këto tubime e kuvendime, në të cilat u vendos disa herë që të mos shkohej në veri, Shaban Polluzha mori pjesë dhe dha kontributin e tij,¹⁸ prandaj ato nuk mund të harroheshin lehtë dhe ndikuan shumë edhe në vendimet e tij më 23. I. 1945 në Podujevë. Në vendimet e tij me këtë rast, ndikuan edhe shokët që e shoqëronin Shabanin. Në këto rrethana vështirë ishte të priteshin rezultate të tjera dhe si pasojë që nga kjo kohë filloi *Lufta e Drenicës*, udhëheqës i së cilës u bë Shaban Polluzha.

¹⁷ Si shënimi (më tej shën.) 15, f. 29.

¹⁸ Ramiz Kelmendi, Viktor Gashi, *Shqipëria e Marie Shllakut, katër martirë shkodranë (Marie Shllaku, at Bernard Llupi, Kolë Parubi, Gjergj Martini)*, Pejë 1995, f. 17; si shën. 8, f. 255; si shën. 7, f. 34.

Vendimi historik i Shaban Polluzhës dhe JO-ja e madhe e tij drejtuar SHO-së të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi për shumë historianë ishte kthesë e rrallë.¹⁹ As fjala e Feriz Bojës dhe e Miftar Llaushës, si dhe e shokëve të tjerë të Shaban Polluzhës në Podujevë nuk mund të merret jashtë këtyre kornizave dhe pa pëlqimin e Shabanit, sado që Shaban Polluzha para Fadil Hoxhës arsyetohej se “nuk po më dëgjojnë shokët”.²⁰

Vendimet që mori Shtabi i Shaban Polluzhës në Podujevë paraqesin një kthesë të madhe jo vetëm për Shabanin si personalitet dhe për njësitin e tij, por pothuajse edhe për të gjithë shqiptarët në trevat e ripushtuara më 1945. Vërtet, ky vendim nuk u bë *ad hoc*, por ai kishte mbështetjen e tij të hershme, mirëpo kjo JO-ja e madhe sa ishte me pasoja aq kishte edhe domethënie historike.

Shaban Polluzha dhe përkrahësit e tij në këtë mënyrë kundërshtuan haptazi synimet dhe vendimet e SHO-së të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi e në këtë mënyrë edhe të UNÇJ-së dhe të Ushtrisë Nacionalçlirimtare të Shqipërisë (UNÇSH-së), duke shprehur kështu qëndrimin e shumicës dërrmuese të popullit shqiptar, por që, pa dyshim, ishte në kundërshti me rrjedhat shoqëro-politike të kohës, veçanërisht me orientimet, me synimet dhe me qëndrimet e Lëvizjes Nacionalçlirimtare të Jugosllavisë (LNÇJ-së) dhe të Lëvizjes Antifashiste Nacionalçlirimtare të Shqipërisë (LANÇSH-së). Orientimet dhe qëndrimet demokratike perëndimore në këtë kohë ishin larg nga Kosova, ndërsa bartësit e tyre as që kishin investuar mjaft që ato të përhapeshin në këtë anë. Në këtë mënyrë Shaban Polluzha dhe përkrahësit e ithtarët e tij, dashur e padashur, mbetën të vetmuar e madje në s’përputhje me rrjedhat e kohës. Kjo doemos do t’u hakmerret atyre, por jo vetëm atyre. Se ndodhi kështu shihet nga rrjedhat e *Luftës së Drenicës* dhe pasojat e saj.

¹⁹ Muhamet Pirraku, *Ripushtimi i Kosovës 1945*, Prishtinë, 1992, f. 62.

²⁰ Hakif Bajrami, *Tragjedia e Tivarit*, Prishtinë, 1993, f. 180.

Veprimtaria luftarake

Veprimtaria politike dhe ushtarake e Shaban Polluzhës gjatë Luftës së Dytë Botërore u kurorëzua me udhëheqjen dhe komandimin e Luftës së Drenicës.

Në kohën e Luftës së Drenicës Shaban Polluzha kishte më tepër se 70 vjet. Mirëpo, mbështetur në kujtimet nga terreni, por edhe në arritjet historiografike, ai ishte plotësisht i vetëdijshëm për përgjegjësinë që kishte marrë apo më mirë të thuhet para së cilës ishte venë në këto rrethana të pavolitshme, prandaj nuk vepronte pothuajse kurrë me vetënishtë dhe pa u këshilluar me shtabin e tij, si dhe me shokët dhe miqtë në të cilët kishte besim. Megjithatë, vetëm në prag të vdekjes së tij arriti që komandën e Brigadës t'ia besojë atij që e meritonte mbështetur në përgatitjen e tij profesionale - togerit Mehmet Gradica.²¹

Ekzistonin disa arsye që Mehmet Gradica nuk u emërua me kohë komandant i Brigadës së Drenicës. Së pari Mehmet Gradica e Shaban Polluzha që herët nuk kishin marrëdhënie të mira, që, pa dyshim, ndikoi në emërimin e Mehmetit për komandant. Për përmbarimin e Mehmetit dhe të Shabanit u bënë disa përpjekje dhe vetëm pas kurorëzimit të tyre Mehmet Gradica u zgjodh në Shtabin e Brigadës së Drenicës. Veç kësaj, në këtë kohë nga shqiptarët nuk respektohej shumë përgatitja profesionale, por autoriteti, me të cilin Mehmeti as që mund të krahasohej me Shaban Polluzhën, sikurse që ndodhi edhe me Shaban Polluzhën dhe Miftar Bajraktarin, i cili nuk u emërua komandant i Brigadës ngase dihej se menjëherë do të refuzohej nga SHO-ja e UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi si person që u kishte shërbye “qeverive kuislingë”.²² Natyrisht, këto vështirësi dhe dobësi ndikuan mjaft në veprimtarinë luftarake të njësitit të armatosur të Shaban Polluzhës, edhe pse ai dhe shtabi i tij përpiqeshin t'i zbusnin dhe kapërcenin ato disi. Në këtë frymë nuk

²¹ Muhamet Pirraku, *Historiani ka për detyrë të paraqet e jo të krijojë histori*, Fjala Jonë, shtator 1994.

²² *Po aty*; si shën. 15, f. 74.

ndihmonin shumë as tubimet dhe kuvendimet në çdo mbrëmje që Shaban Polluzha i bënte me shtabin dhe luftëtarët e tij, ku trajtohej lufta e zhvilluar brenda ditës dhe bëheshin plane për ditën e nesërme, as edhe morali i fortë dhe optimizmi i papërshtatshëm i këtij plaku të etshëm për liri, i cili pothuajse çdo ditë me kalë shëtiste në frontet e luftës dhe kurajonte luftëtarët e vetë. Nuk ndihmonin as përpjekjet e Shaban Polluzhës të mos bëhej individualist dhe episodist, pasi ai kishte ndjenjën e organizimit kolektiv kombëtar dhe ishte palë e denjë ndërluftuese, ndërsa ushtria e tij mbante shenja dalluese dhe kishte një lloj qeverisjeje me qendër në Rezallë.²³

Taktika luftarake e Shaban Polluzhës dhe e shtabit të tij, që nuk mbështetej në arritjet shkencore, por në traditë dhe në rrethanat mbizotëruese, megjithatë nuk ishte për nënçmim.²⁴

Shaban Polluzha shquhej edhe me veçori të tjera që ndihmonin luftën e tij kundër ripushtuesve serbë e malazez, mirëpo si i papërvojë në fushën e shkathtësive ushtarake njësitë e tij nuk arriti të formojë p.sh. itendanturën dhe shërbimin sanitar,²⁵ por as shërbime të tjera pa të cilët nuk pritej suksesi i Luftës së Drenicës. Ushqimi në popull ishte me rrezik, sepse njësitet e UNÇJ-së shumë nga bukëdhënësit i shkatërronin me plëng e me shtëpi,²⁶ ndërsa shërimi me barëra popullore shpeshherë ishte vdekjeprurës për luftëtarët e plagosur.

Përpjekjet që i bëri shumë vonë Mehmet Gradica për riorganizimin e ushtrisë së Shaban Polluzhës (sigurimi i përhershëm i ushqimit, aktivizimi i fshatarëve të armatosur dhe i materialit e potencialit tjetër ushtarak),²⁷ që u bë shumë vonë me pëlqimin e komandantit të Brigadës së Drenicës,²⁸ mbetën të kota. Lufta e Drenicës, e udhëhequr nga humanisti dhe demokrati,²⁹ siç ishte

²³ Si shën. 15, f. 77-79.

²⁴ Si shën. 16, f. 252.

²⁵ Islam Dobra, *Lufta e Drenicës 1941-1945*, Prishtinë, 1995, f. 114, 165.

²⁶ Si shën. 15, f. 42.

²⁷ Si shën. 21, f. 166.

²⁸ *Po aty*, 144.

²⁹ Si shën 21.

Shaban Polluzha, por siç ishin edhe vetë luftëtarët e tij, sepse *radikalistit militant*, Mehmet Gradica, iu bashkëngjitën vetëm disa dhjetëra shqiptarë.³⁰ Ishte shumë vështirë t'i kundërvijej një ushtrie të specializuar për krime dhe shtypje të vullnetit të popullit, që ishte me dhjetëra herë më e madhe dhe me disa herë më e armatosur. Këto ishin arsytet pse populli shqiptar, në mesin e tyre edhe drenicasit, mëdysheshin në përcaktimin e tyre për luftë apo qetësi, që shihet edhe nga përcaktimi i tyre për Luftën e Shaban Polluzhës. Në fillim të kësaj lufte Shaban Polluzha pati me mijëra ithtarë, përkrahës dhe pjesëtarë,³¹ ndërsa në kohët e fundit me Shaban Polluzhën mbetën vetëm pak veta,³² që nuk mund të arsyetohet nëse duam ta mbrojmë qëndrimin se populli shqiptar ishte përcaktuar për luftë ashtu si kërkonte p. sh. Miftar Bajraktari, i cili në luftë për çlirim kombëtar nuk zgjidhte mjete dhe nuk shikonte viktimat,³³ të cilin shpeshherë e këshillonte Shaban Polluzha, por nuk mund të vepronte si ai pasi Shabani kishte besim të madh në popull.

Mbështetur në besimin e tepruar që kishte për shqiptarët Shaban Polluzha bëri edhe disa gabime që ndikuan mjaft në luftën dhe në qëndrimin e shqiptarëve ndaj ripushtuesve serbo-malazez. Ndryshe nuk mund të shpjegohen dy përpjekjet që Shaban Polluzha i bëri duke i propozuar SHO-së të UNÇ-së e AP-së për Kosovë e Metohi që të ndërroi disa autoritete me disa të tjerë me shpresë se ata nga njësitet e këtij shtabi do të liroheshin e do të shpëtonin (Bedri Gjinajn me mulla Ibrahim Polacin dhe Abdyl Zhubin me Halil Haxhiun e Tërnavcit).³⁴ Veprimet e tilla të Shaban Polluzhës zbehin

³⁰ Si shën. 21; si shën. 7, f. 114.

³¹ Izber Hoti, *Forcat e armatosura në Kosovë gjatë Luftës së Dytë Botërore*, Prishtinë, 1998, f. 184.

³² “Më 13-17. II. 1945 me Shaban Polluzhën mbetën vetëm pak veta dhe pikërisht vetëm disa persona të cilët ishin të shquar gjatë rezistencës si dhe personalitete udhëheqëse, të rëndësishme, të cilët në rast dezertimi do të vriteshin pa gjyq ose me ceremoni plot poshtërsi të gjyqeve ushtarake komuniste-çetnike me fyerje, tortura dhe vrasje publike”. (Si shën. 11, 102 dhe 106).

³³ Si shën. 16, f. 106.

³⁴ Si shën. 19, f. 94.

shumë pohimet se ai me shtabin e tij ishin dinakë dhe falë kësaj dinakërie shpërthyen bllokadën në Llap dhe hutuan organet e LNÇ-së se do po i drejtoheshin Prishtinës në vend Drenicës, që mund të dëgjohet shpesh në terren dhe mund të lexohet edhe në shumë studime të historianëve.³⁵ Këto vlerësime mbështeten edhe me faktet se në Brigadën e Shaban Polluzhës, madje në organet udhëheqëse, pati mjaft spiunë të UNÇ-së, që pengonin mjaft mobilizimin dhe veprimet e tyre luftarake, në mesin e të cilëve përmendet edhe Ali Bojiqi,³⁶ por edhe në faktin se pjesëtarët dhe bartësit e UNÇ-së patën guxim që të kërkonin nga ai të bënte atentat kundër Mehmet Gradicës në rrugë e sipër për në veri, të cilin, kuptohet, e hodhi poshtë kategorikisht Shaban Polluzha.³⁷

Besimi i tepruar i Shaban Polluzhës mbështetur në humanizmin e tij të lindur, sikurse edhe të shqiptarëve në përgjithësi, janë edhe shkaqet që shqiptarët nuk dinin se si duhej vepruar me armiqtë e zënë rob, pa marrë parasysh a ishin ata shqiptarë apo jo. Të zënit rob në të shumtën e rasteve liroheshin pa një therë në këmbë, ndërsa rrallëherë ndodhte që ata të pushkatoheshin.³⁸ Kështu nuk vepronin kundërshtarët e tyre. Në luftë kundër njësitit të Shaban Polluzhës, si dhe njësiteve të tjera si ky, ata përdornin edhe mjetet më të palejueshme të luftës.

Që të pengonin sendërtimin e synimeve të njësitit të Shaban Polluzhës organet e UNÇJ-së për fillim propozuan që ai të ndahej në njësite më të vogla e në këtë mënyrë t'i bashkëngjiteshin brigadave të tjera të UNÇ-së së Kosovës, mirëpo këtë kurth e hetoi Shaban Polluzha me shokë dhe e hodhën poshtë.³⁹

Organet e UNÇ-së nuk planifikonin të shkatërronin vetëm njësitin e Shabanit, por edhe të gjithë Brigadën VII të Kosovës e Metohisë, si dhe gjithë kundërvënien shqiptare. Që t'ia arrinin këtyre qëllimeve këto organe me anë tensioni dëshironin të krijonin

³⁵ Si shën. 16, f. 35; si shën. 8, f. 257.

³⁶ Si shën. 12, f. 179.

³⁷ *Po aty*, f. 180.

³⁸ Si shën. 17, f. 142 dhe 165.

³⁹ Si shën. 16, f. 254.

pasiguri.⁴⁰ Në këtë mënyrë ata përpiqeshin të sendërtonin qëllimet e tyre të kahershme - pastrimin etnik të Kosovës. Përpjekjet e tyre nuk mbetën të kota, prandaj edhe në “zonën e lirë të Drenicës” mbizotëronte gjendje ankthi ndërmjet shpresës për jetë dhe të frikës për likuidimin masiv.⁴¹

Këtë gjendje e ngarkonin edhe më shumë shqiptarët e verbër e spiunë që ishin angazhuar në veprimtarinë kundërshtqiptare siç ishte Kadri Mehmeti nga Klina, i cili mori guximin që të godas me top kullën e Dvoranëve në Tërstenik, në të cilën gjendej Shaban Polluzha me shtabin e tij.⁴² Kjo ishte goditja përfundimtare kundër Shaban Polluzhës dhe brigadës së tij dhe fundi i Luftës së Drenicës, që u bë natën e 21. II. 1945.⁴³ Në këtë mënyrë mori fund edhe njëra nga golgotat shqiptare,⁴⁴ në të cilën u goditën me mijëra shqiptarë, si dhe u vranë dhe u plagosën me qindra, ndërsa u zunë rob dhe dorëzuan, po kështu, me qindra.⁴⁵ Kjo ishte një goditje e rëndë për kundërvënien shqiptare, si atë të armatosur ashtu edhe atë të paarmatosur.

Fundi i jetës së Shaban Polluzhës dhe i luftës së tij nuk mund të pritej ndryshe ngase u injorua dhe u nënçmua si faktori i jashtëm, ashtu edhe faktori i brendshëm, ndërsa Lufta e Drenicës nuk u përhap në të gjitha territoret e ripushtuara shqiptare dhe mbeti e parcializuar, si shumë kundërvënie të tjera shqiptare në fund të vitit 1944 dhe në fillim të vitit 1945, por edhe më vonë. Veç kësaj, forcat ripushtuese ishin disa herë më të armatosura, ndërsa edhe në njerëz ishin dhjetëra herë më shumë. Dëshira dhe përcaktimi i shqiptarëve për liri në këto rrethana ishte dhe mbeti vetëm një vullnet i pasendërtuar. Megjithatë, veprimtaria e Shaban Polluzhës dhe lufta e tij i tregoi haptazi ripushtuesve se shqiptarët nuk e pranojnë robërimin dhe se herdo-kurdo ata do të ballafaqoheshin edhe me luftë të armatosur çlirimtare.

⁴⁰ Si shën. 19, f. 101.

⁴¹ Si shën. 15, f. 82.

⁴² Si shën. 19, f. 106-107.

⁴³ *Po aty*.

⁴⁴ Si shën. 21.

⁴⁵ Si shën. 16, f. 166.

